

VIKTORIANA

elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
september 2010

Levande fossiler

1863. Rydbergs korståg mot fundamentalismen inom svenska kyrkan rasar för fullt. Alla medel är tillåtna, även att skriva fingerade insändare i satiriskt syfte. Den 15/5 publicerar GHT ett inlägg i en pågående debatt, signerat "Ornithorhynchus Paradoxus (teol. kandidat)". Kandidaten ifråga driver med behård konsekvens de ortodoxa tankefigurerna till sina yttersta (och löjliga) gränser. Men varifrån har han fått sitt namn? Första ledet kommer från det latinska namnet för näbbdjuret (*Ornithorhynchus anatinus*), ett plattfotat äggläggande däggdjur som lever i Australien. Andra ledet tror man gärna att Rydberg själv hittat på för den teologiska kopplingens skull, men djuret döptes faktiskt först (år 1800) till *O. paradoxus* för dess "paradoxala" blandning av till synes motstridiga element, innan namnet några år senare ändrades till det nuvarande.

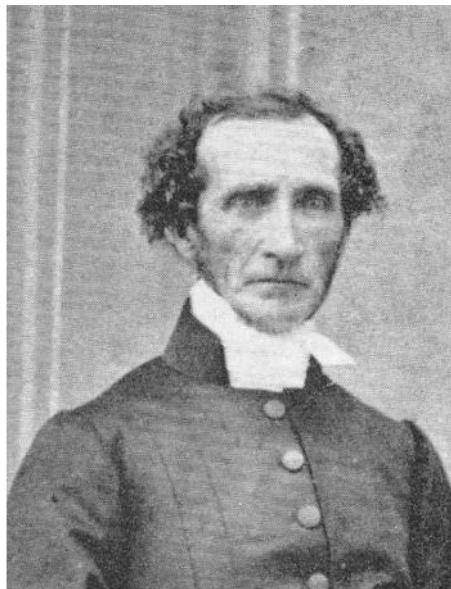
Ortodoxins försvarare har alltså fått sitt namn från Australien. Men varför? Ja, det är Charles Darwins förtjänst. Darwin intresserade sig i *The Origin of Species* (1859) för näbbdjuret, som han studerat på plats under sina resor. Det är, menade han, en "levande fossil" som passerats av utvecklingen men ändå kunnat leva kvar i isolerade och skyddade miljöer. Den förste svenske vetenskapsman som offentligt presenterade hans utvecklingslära var Sven Lovén, i ett föredrag inför Vetenskapsakademien 31 mars 1860, fyra månader efter att Darwins bok kom ut. Men redan två månader tidigare hade Handelstidningens läsare i två långa artiklar fått en presentation av "en ny teori för den organiska världens skapelsehistoria" (GHT 3.2 och 6.2). Artiklarna var översatta ur en bara några dagar tidigare utkommen tysk tidskrift (*Das Ausland*, 1860:5). Idéhistorikerna Ulf Danielsson och Rolf Lindborg har antagit att det var tidningens nytillträdde utrikesredaktör, Viktor Rydberg, som låg bakom denna scoop.

Artiklarna tar bland annat upp *Ornithorhyncus*, den levande fossilen, och tydligen har den därifrån blivit införlivad med Rydbergs begreppsvärld.

Ulf Danielsson har visat att darwinismens genomslag i Sverige var en långsam process som sträckte över flera decennier. Rydberg låg till en början i framkanten. Först med artiklarna i GHT 1860. Sedan när den av honom och Simon Warburg grundade *Svensk månadsskrift* år 1864 blev först i landet med att ta upp den känsliga frågan om vad utvecklingsläran innebar för människan. Möjligen var han pionjär på ännu ett område, nämligen med att använda darwinistiskt tankegods för att skapa nedsättande tillmälen på sina motståndare.

* * *

Det viktigaste slaget i kampen mot fundamentalismen kom som bekant i **Bibelns lära om Kristus** (1862). En skrift som förändrade Sverige för alltid. Jag skulle vilja skriva mer nån annan gång om dess verkningsmedel, dess retorik, dess vinnande mix av taktik och strategi. Tills vidare får jag hänvisa till Litteraturbankens färska e-version av dess första upplaga, <http://litteraturbanken.se/#forfattare/RydbergV/titlar/BibelnsLaraOmKristus/sida/I/etext> . Observera den omedelbara attacken, inlärd i dagspressens polemiska miljö, och det kompakta formatet – bara 135 sidor för att avfärda kyrkans centrala dogmer. Rydberg hade reflekterat över föregångare som misslyckats; den som skrev långt och tråkigt skulle aldrig nå tillräckligt många. Tyvärr lyckades han väl sedan inte alltid hålla dessa lärdomar i minnet.

Prästen Nils Ignell (1806-1864) försökte under mer än två decennier introducera liberal teologi och modern bibelkritik i Sverige, utan att uppnå så mycket mer än en förstörd karriär. 1858 anmälde Rydberg hans bok *Menskliga utvecklingens historia* och formulerade därvid hans åsikter klarare och slagkraftigare än han själv lyckats göra. Ignell tog tacksamt emot och återkom flera gånger. En del av Rydbergs viktigaste artiklar i den religiösa frågan (t ex Colanirecensionen 1859) är faktiskt ”beställda” av Ignell.

Kulturhjälten har nu, efter nio månader, blivit uppmärksammas i en Stockholmstidning. Och inte bara i en vanlig anmälan, utan i en understreckare med titeln ”Viktor Rydberg lyfts fram ur glömskan” (SvD 7.8, http://www.svd.se/kulturnoje/understrecket/viktor-rydberg-lyfts-fram-ur-glomskan_5098963.svd). Författare är poeten och kritikern Erik Bergqvist, som är född så sent att Rydberg varit glömd så länge han kan minnas. Bergqvist behandlar antologin ganska välvilligt men saknar både mer om Rydbergs diktning och mer om varför hans texter *inte* längre är aktuella. Plats för ett symposium till, således. – En liten bibliografisk anmärkning. ”Vanten”, den Tomtenparodi som Bergqvist läste i *Svenska Mad* 1982, publicerades första gången redan 1962 (fast jag minns inte om det var i *Mad* eller i systerpublikationen *Hjälp*).

Erik Bergqvist, född 1970, har gett ut diktsamlingarna *Nedfrysningens konst* (2000), *Kring stenar* (2003) och *Solarna* (2006) samt essäsamlingen *Försvinnanden* (2009).

Ett typexempel på en Rydbergstext med låg relevans för nutida läsare är väl **Urpatriarkernas släkttavla i Genesis**. Vår kulturhjärte utgår där från första moseboks femte kapitel, där släkten från Adam till Noa och syndaflo den registreras med torr precision. ”När Enos var nittio år gammal, födde han Kenan. Och sedan Enos hade fött Kenan, levde han åtta hundra femton år och födde söner och döttrar. Alltså blev Enos’ hela ålder nio hundra fem år; därefter dog han. När Kenan var sjuttio år gammal, födde han Mahalalel” osv. Tanken som slog honom vintern 1869 var att de gamla hebreerna skapat denna kronologi för att synka sin historia med egypternas Sothiscykel och därigenom höja sin status. Tesen stöddes med skarpsinniga resonemang och tabeller, som föredrogs för Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle och trycktes både i deras Handlingar och separat på Bonniers förlag. För att höja sin impact sökte han även få ut sina rön internationellt. En invandrad bekant i Göteborg översatte texten till franska, och därifrån bearbetades den av en engelsk egyptolog och publicerades (förkortad version) i volym 5 av *Transactions of the Society of Biblical Archaeology*, utgiven i London 1877. För att sedan överlämnas åt glömskan. Men ”God saves the metal and he saves the dross” (Borges i Richard Wilburs översättning), och hans redskap för att rädda slaggen är ju numera nätet. För att fatta det kort: texten finns, lika glömd som tillgänglig för alla, på <http://www.archive.org/stream/transactions05soci#page/n85/mode/2up> .

Detta nummers ros överlämnas till vår ordförande Birthe Sjöberg, som av Lunds universitet utnämns till professor i litteraturvetenskap, med verkan fr o m den 24 juni. En befordran som till icke ringa del bygger på Rydbergsforskning. Se själv – publikationslistan finns här: <http://www.sol.lu.se/person/BirtheSjoberg>

De svenska historiedagarna hålls i år i Jönköping (1-3 oktober). Temat har som vanligt en lokal anknytning - ”Flit, fromhet och företagsamhet”. I vilken mån de tre F:en passar in på Rydberg kan man väl diskutera, men att han som författare till en historisk roman med Jönköpingsmotiv platsar som ämne för ett föredrag är ju tydligt. Jag tillåter mig att klippa direkt ur programmet (<http://www.dsh.se/DSHAktuellt.html>):

En Jönköpingsroman om reformation och revolution: Viktor Rydbergs *Vapensmeden*

Rydbergs sista roman *Vapensmeden* publicerades 1891. Den var länge en av Sveriges mest lästa romaner. Berättelsen utspelar sig i Jönköping på 1520-talet. Med utgångspunkt i reformationen och Dacke-upproret tecknas bilden av ett samhälle och en kristenhet i radikal förändring. Rydberg var en politiskt engagerad skribent, och precis som i fallet med de historiska följetongsromanerna *Fribytaren på Östersjön* och *Den siste Athenaren* kan *Vapensmeden* läsas som en berättelse om författarens samtid. 1800-talets sista decennier präglades av en intensiv debatt om samhällets modernisering, i första hand inflyttningen till städerna och industrialiseringen av näringslivet. Det var i detta offentliga samtal som Rydberg deltog under sina sista levnadsår. Hans mest kända bidrag är diktsviten ”Den nya Grottesången”, men även *Vapensmeden* kan placeras i denna kontext. Berättelsen om Gudmund vapensmed och Svante harpolekare rymmer betydligt mer än det ”lugn” och den ”harmoni” som betonats av Rydbergs levnadstecknare.

Fil.lic. Andreas Hedberg är doktorand i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet, verksam vid Avdelningen för litteratursociologi. Hans licentiatavhandling, med titeln ”Berättarteknik och moderniseringsdiskussion i Viktor Rydbergs *Vapensmeden*” presenterades i april 2009.

Seminariet kring Andreas presentation hålls på lördag 2 oktober klockan 10 – men för att delta måste man förstås betala konferensavgiften på runt tvåtusen kronor. Vi som inte kan gå på tjänstens vägnar kanske kan hoppas på en skriftlig version så småningom?

Ny webbplats

William Reaves, entusiastisk översättare av Rydbergs mytologiska texter – och känd för våra läsare genom en artikel i Veritas 2006 (http://vrsidor.se/PDFveritas/ver22s41_48Reaves.pdf) – har startat en webbplats www.germanicmythology.com. Utöver en samling av länkar till fornnordiska texter hittar man här hans nya och pågående översättningar av de tidiga versionerna av det rekonstruerade myteposet (*Segersvärdet* från 1884 och det manuskript som publicerades 1993 under titeln *Sagan om svärdet*). Rydbergsavsnittet illustreras med Nils Asplunds fresk i aulan till Göteborgs universitet (1907), ett verk som bygger på framställningen av Heimdall som kulturbringare i *Fädernas gudasaga*.

För 150 år sedan

I slutet av september 1860 mottar Viktor Rydberg en försändelse med ”två skjutgevär, ett dubbelt och ett enkelt”. Avsändare är Frans Gustaf Sandwall, industriidkare i Jönköping och yngre bror till Rydbergs f d arbetsgivare, den till Amerika förrymde tidningsmannen och förskingraren Johan Sandwall. ”Du kan behålla den du tycker bäst om och sända den andra åter”. Priset är 28 riksdaler riksmünt för dubbelbössan och 13.50 för den enkla, vilket torde ha motsvarat c:a 1/5 resp 1/10 av Rydbergs månadslön. Vilken han väljer är inte känt – Sandwalls brev är det enda som bevarats av affären – men sammanhanget låter sig gissas. I oktober utgår den första kallelsen till bildandet av Göteborgs frivilliga skarpskyttekår, med Rydberg som en av initiativtagarna, och troligen har han redan nu velat förbereda sin insats för folkbeväpningens sak. Att han vände sig till Sandwall berodde kanske på att denne å yrkets vägnar hade kontakter med Husqvarna Gevärsfaktori.

Armégevär m/1860, tillverkat år 1864 på Husqvarna gevärsfaktori. Det var dock knappast ett sådant som Rydberg beställde; orden om dubbelbössan tycks mig mer peka på jaktvapen.